

Ciutadella de Roses. Sector nord-occidental de la vila medieval

Lluís Palahí*, Jordi Vivo**

* Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona

** LAHAP-Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi

Roses

Comarca

Alt Empordà

Cronologia

Segles VI - XIX

Tipus de jaciment

Vila medieval

Dates de la intervenció

Octubre - novembre 2020

Tipus d'intervenció

Preventiva

Direcció

Jordi Vivo Llorca, Lluís Palahí Grimal

Institució promotora

Ajuntament de Roses / Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona

Des del moment de la seva creació l'any 2018, la Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona i l'Ajuntament de Roses treballen en la recuperació i patrimonialització de la trama urbana de la vila medieval de Roses, treballs que s'inscriuen en el marc del pla de projectes quadriennals de recerca de la Generalitat de Catalunya ("La vila medieval de Roses i la configuració de l'urbanisme medieval al nord-est peninsular").

Complementàriament al llarg del 2020 i 2021 es van impulsar, amb l'Ajuntament de Roses, tot un seguit de treballs destinats a l'avenç en la conservació i patrimonialització de diferents espais de la vila. En aquest context l'any 2020, en col·laboració amb l'empresa Norfeu s.c., Arqueologia i Patrimoni, es va realitzar una excavació de diferents àmbits de la zona del carrer de la Creu, el nucli original de la vila altmedieval. És aquest un espai que ja va ser objecte de treballs arqueològics al llarg dels anys 1993-1996 (Puig *et al.* 1995), si bé en la majoria d'espais no s'havia pogut aprofundir més enllà del darrer paviment, corresponent generalment a l'estructuració del segle XVII, prèvia a l'abandonament de la vila durant la Guerra dels Segadors i la conversió de tot aquest sector en uns grans jardins. L'objectiu dels nous treballs era el d'aprofundir en l'estratigrafia del sector intentant reconstruir l'evolució urbanística d'aquest espai de la vila. Excavar per sota dels nivells de pavimentació dels diferents àmbits havia de servir per intentar aprofundir en l'evolució i possibles transformacions de les diferents edificacions des del moment de la seva teòrica construcció al segle XI, fins al

seu abandonament. Per fer-ho, a més, es varen triar tot un seguit d'estances que estaven directament en contacte amb alguns dels pocs espais en els quals els treballs dels anys noranta havien pogut aprofundir, posant al descobert estructures altmedievales i, sobretot, d'època tardoantiga. Aquesta tria de l'espai havia de permetre interrelacionar les noves troballes amb les realitzades en aquelles campanyes, augmentant la superfície d'estudi, intentant obtenir una visió el més àmplia possible. Amb aquest objectiu els treballs es varen concentrar en cinc espais situats immediatament al nord dels que s'havien pogut excavar als anys noranta.

En definitiva l'objectiu d'aquesta intervenció era el d'intentar ampliar el coneixement de l'evolució urbanística d'un espai el més ampli possible, des de l'època tardoantiga fins l'estructuració existent en el moment de destrucció del barri i la construcció dels grans jardins a mitjans del segle XVII.

En aquest sentit el primer que cal assenyalar és que les transformacions detectades en l'espai a partir del moment teòric de construcció de la vila medieval són relativament escasses. L'estratigrafia per aquest període és de poca potència i les estructures no semblen haver patit grans canvis, les seves reformes es detecten més en alçat que en una autèntica transformació de la distribució dels espais. Per contra, s'han recuperat tot un seguit d'estructures i elements que denoten una configuració completament diferent per l'època tardoantiga.

FASE TARDOANTIGA (SEGLES V-VII)

En les excavacions dels anys noranta ja es va determinar l'existència d'un establiment d'època tardoantiga, amb una estructuració que portava una orientació completament diferent a la de la vila medieval, ja que els murs de les dues fases es disposen en un angle de quasi quaranta cinc graus els uns respecte als altres. A més, es detecten canvis en la configuració de les estructures, atès que els murs tardoantics estan generalment configurats tot emprant rierencs lligats amb argila.

Les estructures identificades representen en alguns casos una continuïtat de les que ja es varen posar al descobert en les campanyes dels anys noranta, ajudant a dibuixar la planta d'algunes de les estances i espais. Així, el mur M12649, de l'àmbit J constitueix la continuació del mur M1184 de l'àmbit K, que conjuntament amb el parament M10990 prefigura una cambra que continuaria per sota del carrer medieval (conegut com el carrer de la Creu).

Dins l'àmbit I també es van recuperar traces de dos murs (M12673 i M12738) que dibuixen una altra estança que es disposaria en paral·lel a la primera, separades

Figura 1. Planta de la zona excavada en relació les estructures excavades els anys 1993-1996. En vermell les estructures localitzades l'any 2020.

ambdues per un passadís o, més probablement, un carreró. Tot i no conservar-se en bona part de l'àmbit J, el mur M12738 s'alinearia amb el parament M11285 de l'àmbit K.

Una altra estructura que formaria part d'aquesta fase tardoantiga seria el dipòsit localitzat a cavall entre els àmbits J i H3. Es tracta d'un dipòsit de planta quadrangular, excavat completament al subsol, amb uns murs de rierencs disposats folrant el rebaix realitzat al terreny i arrebossat interiorment amb un acabat en *opus signinum*. L'excavació d'aquest dipòsit va posar al descobert un rebliment amb abundants pedres que varen impedir assolir el fons del mateix, atès que es ficaven per sota del mur medieval, que no es volia descalçar.

Dins l'àmbit H3 se situen les restes d'un paviment de pedres (UE 12726). Aquest apareix clarament delimitat pel nord i l'est, i tot i que no s'ha pogut relacionar directament amb cap mur la seva orientació és similar a la de les estructures tardoantiques. De fet, podria ser que el seu límit est vagi associat amb el mur M10897 de l'àmbit K.

A l'àmbit R hi ha traces d'un altre mur, si bé molt malmès i de factura barroera que podria formar part d'aquesta fase (M12732). Ho fa pensar la seva orientació, si bé el nivell que el cobreix es data ja en els segles XIII-XIV.

A més d'aquestes estructures s'ha detectat l'ús de l'espai com a necròpolis, en relació amb la *cella memoriae* tardoantiga situada a la part superior del turó de Santa Maria (Canal/Nolla 2008). D'aquesta fase s'han recuperat dues tombes. Una d'elles, localitzada dins l'àmbit J, és un enterrament infantil, realitzat dins una àmfo-

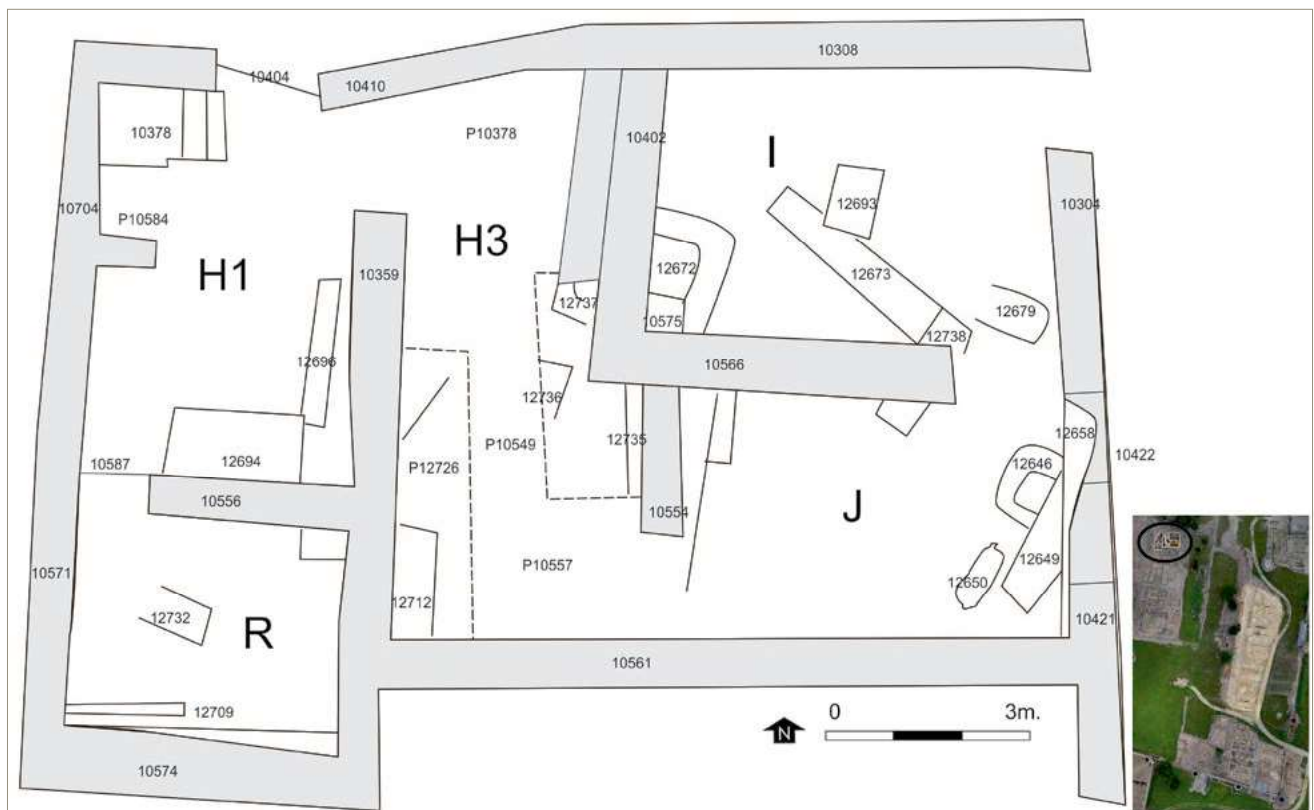

Figura 2. Planta simplificada de la zona d'excavació amb la numeració de les estructures.

ra africana i l'altra és una tomba de fossa situada dins l'àmbit I. Dins l'àmbit J es va localitzar una altra estructura (M12646) consistent en una cubeta quadrangular, retallada directament al subsol i amb un arrebossat d'*opus signinum* a la part superior i part de les parets. No sembla una tomba (no hi havia cap resta humana al seu interior) però tampoc un dipòsit ja que l'arrebossat, molt barroer, sembla disposat solament per evitar que l'estructura es deformi per la poca solidesa de l'argila de l'entorn. Interiorment disposa d'un petit graó i en ell es perd l'arrebossat d'*opus signinum*. Tant aquesta estructura com la tomba d'àmfora se situen a tocar el mur M12549 i seguint la seva orientació. Per contra la tomba de fossa de l'àmbit I ressegueix l'orientació del mur M12673.

LA FASE MEDIEVAL. ELS SEGLES XIII-XIV

La majoria de les estructures que hem descrit es troben obliterades per uns nivells que contenen materials d'època romana i tardoantiga —un fet habitual en els nivells de terraplenament previs a l'estructuració medieval de la vila—, excepte el paviment de pedres de l'àmbit H3 (P12726), situat per sota dos estrats (UUEE 12716 i 12711) amb ceràmiques decorades en morat, que se situen ja a finals del segle XIII o inicis del XIV.

I aquesta és una de les característiques que destaquen en l'espai excavat. Per sobre dels estrats que esborren les estructures tardoantigues i que contenen materials

essencialment, per no dir exclusivament, antics, se situen ja tot un conjunt de nivells que cal situar a finals del segle XIII o ja entrat el XIV, caracteritzats per la presència de ceràmiques decorades en verd i morat.

La majoria d'estructures conservades dels edificis medievals i moderns s'assenten al damunt d'aquests estrats o retallant-los a nivell de fonamentacions.

LA FASE DELS SEGLES XVI-XVII

Per damunt d'aquests nivells se'n disposen d'altres que es daten al segle XVI o, clarament ja entrada la centúria següent i que configuren per norma general l'estructuració final dels diferents espais, tot i que en alguns llocs es detecten elements que indiquen la presència d'algunes reformes.

Potser la més interessant és la identificació, dins l'àmbit R, de les traces d'un forn de planta quadrangular (UE 12719). D'aquesta estructura solament en restava el retall al terra, conservat amb una alçada de poc més de vint centímetres, però clarament definida. El retall, quadrat i amb un apèndix rectangular a la banda oest (la boca del foc) talla un estrat amb traces rogenques de foc. Aquest forn es pot relacionar potser amb el forn de vidre localitzat fa uns anys i situat pocs metres al nord-oest del que ens ocupa.

El forn va ser completament desmuntat en el moment de la seva obliteració. Els materials recuperats dins el

nivell que faria aquest retall situen la seva obliteració ja entrat al segle XVII. El fet que l'estructura estigui tallada pels murs est i sud de l'espai (M10674 i M10359) permet datar ja entrat el segle XVII el moment de la configuració final de l'espai. Associada a aquesta reforma cal situar la construcció a la banda sud de l'espai d'una canalització est-oest.

També en altres estances es detecten alguns elements que ens parlen d'una intensa activitat constructiva ja entrat el segle XVII. Així succeeix en l'àmbit I, ja que al centre de l'espai s'hi va construir un pilar quadrangular (M12663) associat a un nivell de circulació (UE 12654) i un paviment de lloses (P12653) amb materials que es daten ja entrada aquesta centúria.

Tots aquests elements ens permeten aprofundir en algunes idees que també s'entreveuen a les excavacions realitzades a la zona del carrer Major. La principal és el fet que alguns dels murs que es van construir al llarg del període medieval, especialment els envans, presenten una fonamentació escassa i, per tant, en cas d'eliminació, les traces que deixen és molt petita o inexistent. Per altra banda també s'aprecia que en el període medieval el nivell de circulació dels diferents espais no s'eleva de forma significativa i, de fet, solament en un dels àmbits excavats en aquest sector nord-oest (I) s'ha identificat una successió de dos paviments i en aquest cas, pertanyents als darrers moments d'existència de la cambra.

Pel que fa a l'estructuració dels diferents espais voldríem fer un matís a l'entorn de l'àmbit H3 i la seva pavimentació. Des del moment de la seva descoberta s'ha considerat que aquest paviment, format amb pedres

irregulars de mida petita i mitjana combinades amb alguns blocs més grans a determinats sectors de les vores, corresponia a un carreró que posteriorment va quedar integrat com estable dins una casa. L'excavació realitzada dins l'àmbit va permetre demostrar que el paviment no estava delimitat per cap mur, com hauria succeït si es tractés d'un carrer, i no es va detectar ni tan sols l'existència de traces d'alguna rasa de fonament que permetés intuir la seva existència. L'excavació de l'any 2021 d'un dels espais situats a la zona del carrer Nou (àmbit 32) ha posat al descobert un paviment molt similar. En aquell cas queda clar que no es tracta d'un carrer sinó del paviment d'un espai de treball, corral, en el qual els espais sense pavimentar devien correspondre als llocs on s'ubicaven elements peribles, de fusta probablement, com gàbies o abeuradors. Aquesta mateixa interpretació creiem que és aplicable a l'àmbit H3.

BIBLIOGRAFIA

CANAL, E., NOLLA, J. M. 2008, *La cella memoriae* de Roses. A: AICART, F., NOLLA, J. M., PALAHÍ, L., *L'església vella de Santa Cristina d'Aro. Del monument tardoantic a l'església medieval*. Santa Cristina d'Aro: Ajuntament de Santa Cristina d'Aro-Institut de Recerca Història de la Universitat de Girona, 93-105.

PUIG, A. M., CARRASCAL, C., VIEYRA, G., TEIXIDOR, M. 1995, L'evolució urbana a l'antic solar de la vila medieval de Roses (dels segles V al XVII), *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 28, 41-69.